

Gyűjtőtábor céljaira szolgált az épület a náciknak – 55 000 berlini zsidót indítottak innen útnak Auschwitz és Theresienstadt irányába. Erre emlékeztet alig néhány méterre az iskolától egy emléktábla, amelyre nem virágot szokás helyezni, hanem

¹ A 7. gimnáziumi osztály nálunk a 3.-nak felel meg.

² A reáliskola a német iskolarendszerben olyasmí, mint nálunk a polgári iskola volt.

³ A Grundschule az elemi vagy általános iskola.

⁴ „Kóser konyhát visz” – azaz zsidó vallási előírásoknak megfelelően.

⁵ E kis sapka humoros – és nem sértő – régi „magyar” neve: sábeszdekli.

⁶ Vélhetően a gyermekeket sem kímélő terrorista támadástól féltik őket.

⁷ A régi zsidó negyed az Oranienburger

kavicsokat, köveket. Annak következtében, hogy az utóbbi években mintegy ötezer új bevándorló érkezett Kelet-Európából, a berlini hitközség, tízezresre nőtt létszámával, ismét a legnagyobb Németországban. A zsidó gimnázium tanulóinak

Strasse (Oranienburgi utca), a Rosenthaler Strasse (Rózsavölgyi utca) és az Auguststrasse (Ágoston utca) alkotta háromszögben alakult ki. Itt épült meg 1859–66 között az a nagy zsinagóga, amelynek munkálatait August Stüler, a budapesti Magyar Tudományos Akadémia építésének irányítása alatt fejezték be. Az Oranienburger Strasse és a Grosse Hamburger Strasse között húzódik az 1827 óta már lezártnak nyilvánított régi zsidó temető, ide temették 1786-ban Moses Mendelssohn is, a német felvilágosodás filozófusát; 1943-ban a fasiszták feldúlták a te-

közel negyven százaléka – véli Mull igazgató – a volt Szovjetunió területéről jött. Igazi pedagógiai kihívás, nagy nevelői felelősség – mondja – ezeknek a gyerekeknek segíteni, hogy otthonra leljenek a társadalomban.

metőt, a háború után szerény sírkövet állíttatott Mendelssohn emlékére az új berlini köz-igazgatás. David Friedländer–Mendelssohn tanítványa és barátja – lett az 1781-ben megnyílt szabadiskola igazgatója, ahol a szegény családok gyermekei ingyen tanulhattak német, francia és héber nyelvet, földrajzot, könyvvitelt, valamint hittant, ellenben a tehetősebb családok gyermekei havi két tallér tandíjat fizettek. Friedländer írta, Mendelssohnnal együtt, német nyelven, latin betűkkel az első tankönyvet e gyermekek számára.

Szintik és romák irodalma

Első ízben olvastak fel írásaikból roma és szintik írók nem cigány („gádzsó”) közönség előtt Berlinben. A városi szenátus kulturális ügyosztályának támogatásával rendezte meg a kisebb nyelvek 7. biennáléját az Új Irodalmi Társaság (Neue Gesellschaft für Literatur). „Cigányélet – az európai szintik és romák nyelve és irodalma” címmel hirdették meg a rendezvénysorozatot több színhelyen, különböző országokból érkezett részvevőkkel. Hat roma, illetve szintik anyanyelvű és négy nem cigány szerző olvasott fel írásaiból, számolt be népe kultúrájáról és bocsátkozott vitába az „övéi” társadalmi, illetve politikai helyzetére vonatkozó kérdésekről.

A romákat és a szintiket németül általában csak cigányoknak („Zigeuner”) nevezik; ezek az eredetileg Észak-Indiából származó népcsoportok, amelyek nyelvéhez a hindi áll legközelebb, több mint hatszáz éve élnek a német nyelvterületen. Ez az 1492 óta megvetett és üldözött népesség a nácik szervezte holocaust idején fél millió tagját veszítette el; a szervezett pusztítást csak kevesen élték túl.

Nyilvánvaló, hogy a berlini találkozáson erről is beszélni kellett. A helyi Cinti-Union (Szintik Egyesülés) erőteljesen tiltakozott a „cigány” szó hasz-

nálata ellen, mivel ahhoz a nemzeti-szocializmus korából negatív emlékek kötődnek. Ezt a nézetet a jelen volt romák és szintik ilyen eltökélt formában nem mindig támogatták. Philomena Franz író nő például, Kölnből, aki saját megfogalmazása szerint „a szintiek többségéből való cigány”, az auschwitz-birkenau-i koncentrációs tábor kevés számú túlélőinek egyike, „Szeretet és gyűlölet között – Egy cigányélet” című könyvéből olvasott fel nagy figyelmet keltő részleteket arról a soha nem enyhülő sokkról, amit számára Auschwitz jelentett. Hitvallása mégis így hangzik: „Nem azért jöttem, hogy vádoljak... Mi, cigányok, nem vagyunk bosszúállók. Ámde nekünk is jogunk van ahhoz, hogy szenvedéseink emléke bevonuljon a történelembe.”

Rajko Djurics Belgrádból, a romák világszervezetének elnöke, nem térhet vissza hazájába, mert ott halál vár rá. Egyik versében zavarba ejtően profétikusnak bizonyult az a sor, amely így hangzik: „De hová menjünk – ebben az úttalan létben –”, különösen, ha a Jugoszláviára azóta rátört történelemre gondolunk. És Jovan Nolic, aki ugyancsak Belgrádból jött, melankolikus, szomorú verseket hozott: „Nincs otthon kenyér. / Apám letörli a port / a szaxofonról és / megcsókolja. Most / mindjárt fújni kezdi.”

Margita Reiznerova, prágai roma író nő, a szintik és romák egymás közötti nehézségeiről beszélt, egységük kialakításának nehézségeiről. „A romák csillagai” című versében így kérdez: „És a romáknak is vannak csillagai? / Vannak, de azok alszanak még / Akárcsak a romák” – feleli. Roma nyelven ír, „hogy gyermekeink ne feledjék el nyelvünket, hanem tartsák tisztelőben és ismerjék fel szépségeit. A romáknak azt szeretném mondani, szeressék egymást, tartsanak össze, ne hagyják elenyészni ősi roma büszkeségünket. Mert sok-sok évet átáludtunk és még csak most ébredszünk.” Milena Hübschmannová, szintén Prágából, mint indológus és cigánykutató évtizedek óta a népcsoport kultúrájának bemutatására törekszik. Könyvében, amelynek „Ember lettem megint!” a címe, Ruda Djurkóval, az első elismert roma művésszel készült interjúit adja közre; e beszélgetések meglepő betekintést tesznek lehetővé a romák mostani életvitelébe.

A felolvasások után kialakult viták mindig, mindenütt a régi, továbbá az új német szövetségi tartományokban feléledt idegen- és külföldigylölet körül köröztek.

Wilfried M. Bonsack
(BERLINER ZEITUNG

1991. október 23.)